

## ТУРЕЦЬКОМУ ЛІНГВІСТИЧНОМУ ТОВАРИСТВУ – 75 РОКІВ

В Інституті філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка 21 квітня 2008 року відбувся „круглий стіл” з нагоди 75-річчя Турецького лінгвістичного товариства. Його підготувала науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України к.філол.н. І.М. Дрига.

Турецьке лінгвістичне товариство було засноване за вказівкою М.К. Атаюрка 12 липня 1932 року під назвою Türk Dili Tetkik Cemiyeti – Спілка вивчення турецької мови. Метою заснування Спілки було «виявлення автентичної краси та багатства турецької мови, підняття її до достойного місця серед інших мов світу». Під час Лінгвістичного курултаю 1934 р. назву Спілки було змінено на «Товариство дослідження турецької мови» (Türk Dili Araştırma Kurumu), на Курултаї 1936 року – на Türk Dil Kurumu – Турецьке лінгвістичне товариство.

Засновник, почесний член та покровитель ТДК Мустафа Кемаль Атаюрк 1 листопада 1936 р., виступаючи на відкритті 5-х Національних зборів Туреччини, так визначив майбутнє Турецького лінгвістичного та історичного товариств: «...Я хотів би із вдячністю відзначити Турецьке лінгвістичне та турецьке історичне товариства, очолювані шановним Міністерством освіти, котрі щодня відкривають нові наукові обрії своїми ґрунтовними та безперервними працями. Я із впевненістю можу сказати, що доти, доки ці обидва національні товариства продовжуватимуть за допомогою наукових документів висвітлювати забуті у глибині віків глибини нашої історії та мови, що їх можна вважати витокami людської цивілізації, – вони виконуватимуть священний обов’язок не лише перед турецькою нацією, а й усім науковим світом... тому я волів би, щоб вони щонайшвидше отримали статус національних академій...”

Засновниками Спілки були визначні суспільно-політичні діячі та фахівці – філологи сучасності: Саміх Рифат (перший

голова), Рушен Ешреф, Джеляль Сахір, Якуб Кадрі (Караосманоглу).

За життя М.К. Атаюрка у 1932, 1934 та 1936 роках було проведено три Курултаї турецької мови, на яких було заслухано наукові доповіді, обговорено та обрано керівний склад Турецького лінгвістичного товариства та визначено мовну політику держави.

На III Лінгвістичному курултаї за пропозицією проф. др. Веджіхе Хатібоглу до прізвища М. Кемалья було додано Атаюрк.

В результаті I Курултаю турецької мови, що відбувся 26 вересня – 5 жовтня 1932 р. в палаці Долмабахче, було прийнято рішення провадити дослідження за такими 6 напрямками: словник – термінологія (Lügat-Istilah), граматики – синтаксис (Gramer-Sentaks), польові діалектні студії (Derleme), лінгвістика та філологія (Lenguistik-Filoloji), етимологія (Etimoloji) видавнича діяльність (Yayıın).

Про важливість вивчення та унормування турецької мови М.К. Атаюрк писав у книзі “Цивільне знання для громадян” (1930): “Народ Туреччини, що заснував Турецьку Республіку, називається турецькою нацією. Мовою турецької нації є турецька мова. Турецька мова – найпрекрасніша, найбагатша та найлегша мова у світі. Тому кожний турок любить свою рідну мову й прагне її піднесення. До того ж турецька мова є скарбницею для турецької нації – адже турецька нація зберегла свої моральні устої і національну пам’ять, національні інтереси – словом, все, що зробило її сьогодні нацією, – завдяки своїй мові... Турецька мова – це серце і розум турецького народу...”

Турецьке лінгвістичне товариство приділяє чималу увагу розвитку та захисту мови, оскільки, за висловом того ж М.К. Атаюрка, “зв’язок між національним чуттям та мовою є надзвичайно сильним. Народний характер та багатство мови є головним чинником розвитку національного чуття. Турецька мова – одна з найбагатших

мов, достатньо лише її свідомо розвивати. Турецька нація, що вміє боронити свою високу незалежність, мусить боронити і свою мову від іншомовного поневолення...” Газі М. Кемаль

У 1936–1937 рр. Ататюрк готує книгу з геометрії, в котрій пропонує турецькі еквіваленти геометричним термінам, що перебувають у вжитку і понині: *açı, açılortay, alan, altıgen, artı, beçgen, boyut, bölü, çar, çarpı, çekül, çember, dikey, dörtgen, düşey, düzey, eğik, eksi, eşit, eşkenar, ikizkenar, kesit, konum, köşegen, küp, oran, orantı, paralelkenar, taban, teğet, toplam, türev, sekizgen, uzay, üçgen, yamuk, yanal, yatıçar, yataı, yöndeş, yüzey* тощо.

Сьогодні, святкуючи своє 75-річчя, Турецьке лінгвістичне товариство складається із сорока дійсних членів – тюркологів провідних тюркських університетів, двадцятєро з яких обирається Вищим атестаційним комітетом, а двадцятєро – Вищим товариством культури, мови та історії імені Ататюрка. Науково-дослідна діяльність Товариства здійснюється за такими напрямками: 1) лексикографія; 2) теоретична та прикладна граматика; 3) теоретичне та прикладне тюркське мовознавство; 4) термінологія та створення термінологічних словників; 5) діалектологія та польові студії; 6) джерелознавство та архівознавство.

Серед постійних турбот Товариства – оновлення та перевидання тлумачного словника сучасної літературної турецької мови *Türkçe Sözlük*, який тепер можна знайти на веб-сторінці ТДК і 9-те видання якого від 1998 року нараховує 75 тисяч лексем. У 2000 році було видано останній орфографічний словник турецької мови. Про темпи наукової діяльності ТДК свідчить щорічна поява 30–40 нових наукових монографічних видань у галузі тюркської філології.

Серед нових досягнень ТДК – розміщена на сторінці Товариства розширена та доповнена версія найбільшого словника народної турецької мови – *TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARI SÖZLÜĞÜ* (Словник діалектів турецької мови, близько 232 тисяч статей), урочисте відкриття та презентація якого від-

булись 25 березня 2008 року в місті Шанлиурфа на Чалиштаї – конгресі діалектологів турецької мови.

Виконавчим комітетом Товариства здійснюється керівництво такими науковими проектами: 1) тематичні та термінологічні словники сучасної турецької мови; 2) порівняльний словник тюркських мов та діалектів (у порівнянні із російською); 3) граматики історії розвитку турецької мови по історичних добах; 4) альбом гьоктюркських (рунічних) писемних пам’яток. На стадії завершення перебувають проекти: 1) переклад турецькою мовою іноземних тюркологічних праць; 2) визначення, переклад турецькою мовою та публікація тюркського героїчного епосу; 3) словник інженерної термінології турецької мови.

Турецьке лінгвістичне товариство має також постійні друковані органи, що публікують наукові розвідки з найактуальніших питань турецького мовознавства та літературознавства: це академічний журнал „*Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*” (Бюлетень-щорічник досліджень турецької мови), *Türk Dili* (Турецька мова), орієнтований на широке коло читачів, що цікавляться тюркологією, а також *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* (Журнал мов та літератур тюркського світу), що виходить двічі на рік та містить дослідження інших, крім турецької, тюркських мов.

Очільники Турецького лінгвістичного товариства: проф. др. Тахсін Бангуоглу (1948–1950 – міністр освіти; 1960–1963), Хакки Тарик Ус (1951–1954), Агях Сирри Левенд (1963–1966), проф. др. Гюндюз Акинджи (1966–1969), проф. др. Гасан Ерен (1983–1993), проф. др. Агмед Б. Ерджілясун (1993–2000), проф. др. Хамза Зюльфікар (в.о. голови, 2000–2001). Чинний голова ТДК – проф. др. Халюк Шюкрю Акалин, фахівець з історичної лінгвістики (давньотюркська мова, середньовічні писемні тюркські пам’ятки).

Ми щиро вітаємо ювілярів та зичимо Турецькому лінгвістичному товариству ще багато років плідної праці на ниві тюркської філології!

*Ірина Миколаївна Дрига,  
к.філол.н.*